

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ
ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ
DSC.03/10.12.2019.I.16.01 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ

қўлёзма ҳуқуқида
УДК: 336.2:6П2.15.7:338(575.1)

НАСИМОВ РАВШАНЖОН АЗИМОВИЧ

СОЛИҚ ЮКИНИ ОПТИМАЛЛАШТИРИШ ЙЎЛЛАРИ

08.00.07 – Молия, пул муомаласи ва кредит

ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ БЎЙИЧА ФАЛСАФА ДОКТОРИ (PhD)
илмий даражасини олиш учун ёзилган

ДИ С С Е Р Т А Ц И Я

Илмий раҳбар:
и.ф.д. У.Х.Нормурзаев

Тошкент – 2023 йил

МУНДАРИЖА

	КИРИШ	3
I БОБ.	СОЛИҚ ЮКИНИНГ ИҚТИСОДИЙ МОҲИЯТИ ВА НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ	14
1.1-§.	Солиқ муносабатлари тизимида солиқ юкининг илмий асослари.....	14
1.2-§.	Солиқ юкининг илмий тадқиқотлардаги назарий талқини.....	30
	Биринчи боб бўйича хулоса.....	44
II БОБ.	СОЛИҚ ЮКИНИ БАҲОЛАШНИНГ УСЛУБИЙ МАСАЛАЛАРИ ВА УНИНГ АМАЛДАГИ ҲОЛАТИНИ ТАҲЛИЛИ	47
2.1-§.	Солиқ юкини баҳолаш услубиёти ва уни такомиллаштириш масалалари.....	47
2.2-§.	Солиқ юкига таъсир этувчи омиллар таҳлили.....	64
2.3-§.	Тармоқлар ва корхоналарда солиқ юкини баҳолаш механизмларининг таҳлили.....	84
	Иккинчи боб бўйича хулоса.....	104
III БОБ.	ЎЗБЕКИСТОН СОЛИҚ ТИЗИМИДА СОЛИҚ ТЎЛОВЧИЛАР ЗИММАСИДАГИ СОЛИҚ ЮКИНИ ОПТИМАЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ	106
3.1-§.	Макроиқтисодий кўрсаткичлар асосида солиқ юкини прогностлаш масалалари.....	106
3.2-§.	Солиқ сиёсати тактикаларини солиқ юкини оптималлаштириш жиҳатидан ишлаб чиқиш йўналишлари	123
	Учинчи боб бўйича хулоса.....	146
	ХУЛОСА	149
	Фойдаланилган адабиётлар рўйхати	154
	ИЛОВАЛАР	

КИРИШ (фалсафа доктори (PhD) диссертация аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Жаҳон мамлакатлари молия-солиқ тизимида азалий муаммолардан бири сифатида солиқ юкини оптимал тақсимлаш ва шу орқали иқтисодиётнинг барқарор ривожланишини таъминлашга қаратилган узоқ йилларга мўлжалланган молиявий стратегиялар ва тактикаларга кенг эътибор бериб келинмоқда. Халқаро валюта фондининг маълумотларига кўра, “бугунги кунда жаҳон мамлакатларида солиқ юкини баҳолаш, таҳлил қилиш ва аниқлашнинг бир қатор тавсиявий характерга эга бўлган усулларни қўллаш асосида мамлакатларнинг солиқ сиёсатининг самарадорлигига баҳо берилмоқда, жаҳон ҳамжамияти учун солиқ юкининг ўртача даражаси (35 фоиздан ошмаслик)да мавжуд бўлишлиги жаҳон мамлакатларида молиявий барқарорликни таъминлашнинг бир омили сифатида қараб келинмоқда”¹. Бу эса мамлакатлар солиқ хизматлари томонидан доимий равишда солиқ юкини оптималлаштириш йўллари излаш заруратини намоён этади.

Кейинги йилларда жаҳон мамлакатларида миллий солиқ сиёсатини ишлаб чиқиш ва уни амалга оширишда бюджет ҳамда солиқ тўловчилар молиявий имкониятларининг уйғунлигини таъминлаш асосида солиқ юкини оптимал тақсимлаш борасида илмий тадқиқот ишлари олиб борилмоқда. Солиқ юки даражасига таъсир этувчи янги омилларни аниқлаш, солиқ юкининг тақсимланиш жараёнларини таҳлил қилишда инновацион ёндашувларни жорий этиш, солиқ юки даражасини прогнозлаш ва солиқ сиёсатини баҳолаш услубиётини такомиллаштириш, солиқ юки ва унинг иқтисодиётга таъсирини ялпи ички маҳсулот, нарх, инфляция, инвестиция, меҳнат ва истеъмол бозори билан ўзаро боғлиқликда ўрганиш бу борадаги илмий тадқиқотларнинг устувор йўналишларидан ҳисобланади.

¹ <http://elibrary-data.imf.org>.

Янги Ўзбекистонда солиқ тизимидаги ислохотларнинг асосий йўналиши бўлган солиқ сиёсатининг мазмуни солиқ юкини мунтазам камайтириб бориш эвазига макроиктисодий барқарорликни таъминлашга йўналтирилмоқда. “Шу билан бирга, ўрганишлар натижалари мазкур соҳада бир маромда иктисодий ўсишга, ишбилармонлик ва инвестициявий фаолликни оширишга, соғлом рақобат муҳитини шакллантиришга, шунингдек, солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар йиғилувчанлигининг зарур даражасини таъминлашга тўсқинлик қилаётган бир қатор тизимли муаммоларни кўрсатди, хусусан: умумбелгиланган солиқларни тўловчилар учун солиқ юки даражасининг юкорилиги, шунингдек, солиқ солишнинг соддалаштирилган ва умумбелгиланган тизимида солиқларни тўлайдиган хўжалик юритувчи субъектлар ўртасидаги солиқ юки даражасидаги фарқнинг сезиларлилиги”²ни камайтиришга кенг устуворлик берилмоқда. Бу вазифалар ва мақсадларга эришиш эса, солиқ юкини солиқ тўловчиларга солиққа тортишнинг адолатлилик принципларини қўллаган ҳолда тақсимлаш ва уни оптималлаштириб бориш каби масалаларнинг ечимларига бағишланган илмий тадқиқот ишларини янада кучайтиришни тақозо этмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 18 июлдаги ПФ-5116-сон “Солиқ маъмуриятчилигини тубдан такомиллаштириш, солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларнинг йиғилувчанлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”, 2018 йил 29 июндаги ПФ-5468-сон “Ўзбекистон Республикасининг солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепцияси тўғрисида”, 2020 йил 30 октябрдаги ПФ-6098-сон “Яширин иктисодиётни қисқартириш ва солиқ органлари фаолияти самарадорлигини ошириш бўйича ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”³ги, 2021 йил 15 сентябрдаги ПФ-6314-сон “Тадбиркорлик субъектлари учун маъмурий ва солиқ юкини янада камайтириш, бизнеснинг қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш

²Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 29 июндаги ПФ-5468-сон “Ўзбекистон Республикасининг солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепцияси тўғрисида”ги фармони. – www.lex.uz